

Myslím, že by se nenašlo mnoho lidí - myslím tím prostě pracující lidi, živící se svými rukama či svým mozkiem, kteří by nesouhlasili s procesem probíhajícím v současné době v naší společnosti. S procesem, který jsme si zvykli nazývat demokratizací. Ale jestliže se domnívám, že těch, kdo souhlasí, a nejen souhlasí, vítají nového ducha, je většina, rozhodně si nemyslím, že by tato většina byla homogenní, že by postoj všech, kdo do ní patří, ke všemu, co se děje, byl totožný. Nebylo by to ostatně ani normální. Lidé jsou různí, jejich osobní temperament, tradice, povolání i životní zkušenosti je vedou - a nikoli jenom v politice - k tomu, že přijímají věci nové, nezvyklé, různým způsobem. Někteří jsou netrpělivější, jsou přesvědčeni, že je škoda každého dne, který nechá ještě přežívat to staré, místo aby uvolnil cestu novému. Jiní radí k opatrnosti, soudí, že spěch by mohl uškodit, ublížit, že i když to, co bylo dosud, nebylo dokonalé, je to alespoň vyzkoušené, je to ten vrabec v hrsti, který je podle přísloví vždycky lepší než holub na střeše. Na druhé straně však ti, kdož představují onen opatrnější (a někdo říká rozumnější) hlas, musí dbát toho, aby se nechtěně nestali spojenci oněch brzdících, konzervativních sil. To je totiž třeba přesně rozlišovat. Ty, kteří myslí, že se nemá s ničím spěchat a nic přehánět, od těch, kteří jsou prostě proti - proti novému, proti pokrokovému, proti všemu, co by mohlo ohrozit jimi zavedené a jim sloužící pořádky.

Tyto myšlenky, které snad můžete považovat za příliš dlouhý úvod, mi napadly, když jsem četl v nedělním Rudém právu besedu s dělníky v Tesle. Nebudu probírat vše, co soudruzi v rozhovoru s redaktory Rudého práva říkali, protože tam bylo řečeno mnohé, s čím souhlasím. Mně jde teď o ty partie, ze kterých jako by znělo varování:

Nepřeháníme to trochu? Nemělo by se té svobody tuhle mírně ubrat a támhle to trochu přistříhnout? Včerejší Večerní Praha varuje zcela veřejně: kritizuje se horempádem. Tisk, rozhlas a televize nenacházejí na tom, co se udělalo, špetku dobrého... o vnitřních věcech strany mluví lidé, kteří až dosud byli v povzdálí. V novinách je nyní moc lidí, kteří všechno věděli a znali už dávno... teď jsou progresivní až na půdu, ale o stranu jim nejde, to je vidět...

Nejsem samozřejmě novinářem dva měsíce a nehodlám uznat argument, že toto je prostě názor několika lidí z Tesly a že je to jejich věc. Víím, že novinář, když chce, najde v této republice vždy čtyři nebo pět lidí s názory, jaké jsou právě zapotřebí, s pročínskými nebo protičínskými, s americkými nebo protiamerickými, pro Dubčeka nebo proti Dubčekovi. Stejně tak Rudé právo před dvěma týdny uveřejnilo rozhovor s jinými dělníky z pražské Avie s názory právě opačnými. A včerejší Mladá fronta přináší názory mladých dělníků z onoho pověstného ČKD, názory, za něž by se třeba nemusel stydět zasloužilý člen redakce Literárních listů. Totéž se ostatně podařilo i spoluautorovi citované besedy v Rudém právu Stanislavu Oboroskému - jen o dvě stránky dále cituje názory jiného dělníka, starého funkcionáře, který mu řekl: ve straně došlo k nejhrošímu: my řadoví komunisté jsme se v ní cítili zbyteční.

Chápejte mě dobře, věřím, že soudruzi z Tesly přesně myslí to, co řekli, a že je k tomu nikdo nenutil. Ale pochopte také, četl jsem už v životě tolik dopisů a rezolucí podepsaných tolika lidmi, že mě samotné podpisy nevzruší. Četl jsem už tolik rezolucí vítajících zrušení potravinových lístků a tolik rezolucí vítajících jejich znovuzavedení, rezoluce, které se radovaly nad tím, že nebyla měnová reforma, a jásající nad tím, že byla provedena, rezoluce pro Jugoslávii a proti Jugoslávii, rezoluce pro procesy a proti procesům.

Nedoje a nepřesvědčí mě také prohlášení z kterékoli schůze a z kteréhokoli shromáždění. Do smrti už nezapomenu na protestní schůzi, která se konala na jednom pražském ministerstvu krátce po vyhlášení rozsudku nad takzvaným spikleneckým protistátním centrem. Jestli se domníváte, že stovky zaměstnanců tohoto ministerstva protestovaly proti tomu, že se proces konal, pak je omyl na vaší straně; protestovaly proti tomu, že se soud odvážil tři z odsouzených nepověsit. Zvláštní jejich rozhořčení platilo tomu, že nebyl pověšen jeden z jejich soudruhů, vynikající odborník, který stál po léta na čelném místě jejich ministerstva. Byli tak rozhořčeni, že v této záležitosti poslali zvláštní deputaci k soudruhu Zápotockému na Hrad. Naštěstí nebyli vyslyšeni a ti, o které šlo, dodnes žijí.

Známe mnohé rezoluce a mnohá prohlášení a měli bychom snad s dokumenty tohoto typu už jednou skoncovat. Nechtěl bych se v příštích dnech dožít okamžiku, kdy by moji kolegové z některé pražské redakce otiskli rezoluci, ve které budou žádat, aby byla opět zavedena policejní cenzura tisku,

zrušená předsednictvem ústředního výboru. Musím však přiznat, že mě tato možnost při čtení dnešního Rudého práva napadla.

Prosím vás, soudruzi z Tesly, soudruzi z Rudého práva a vy všichni, kteří teď píšete nebo přijímáte rezoluce typu, o němž jsem hovořil, můžete mi jmenovat jediný okamžik v životě našeho národa, v životě naší celé země, kdy jsme se museli stydět za to, že u nás bylo příliš mnoho svobody, kritiky a otevřené výměny názorů? Nebo všechno to zahanbující, křivící a lámající páteř lidí nejen v posledních desetiletích, ale v posledních tři sta padesáti letech bylo spojeno s nesvobodou, s potlačováním, s omezováním svobody slova a kritiky, ať tuto činnost vyvíjel kdokoliv.

Ano, člověk si v posledních letech už na leccos zvykl a leccemus se přestal divit. Ale nepřestávám se znovu a znovu divit, jak se lidé znovu dají zneužívat pro cíle, které nejsou v jejich zájmu. Mnozí lidé teď chodí za dělníky a říkají, že pokus o lepší socialismus je pokusem o obnovu kapitalismu. To zní hrozivě. Nestálo by však za to zeptat se jich, proč jsou tak proti kapitalismu, když pro své nejbližší zavedli takový životní styl, za jaký by se žádný kapitalista nemusel stydět? Nechci tu chodit do nechutných podrobností, ale nestálo by za to zeptat se těchto největších odpůrců kapitalismu, proč jejich nejbližší příbuzní musí mít hned dvě auta západoněmeckých značek a proč musí zastávat místa, na která nestačí ani svými znalostmi, ani svými schopnostmi, a kde se rozhoduje o milionech valutových korun? Kdopak asi platí chyby těchto lidí? Neplatí je ze svých doslova vydřených peněz ona dělnická třída, v jejímž zájmu kdosi mluví?

A jak je to s přítelem dělníků generálem Šejnou? Ten byl dokonce - prý v zájmu dělníků - ochoten nechat zasáhnout armádu. Z jakých kapes šly jeho statisícové zisky? A kde skončil tento věrný zastánce dělnictva, dobře víme - s ukradeným autem uprchl na Západ, aby předal československá vojenská tajemství americkým imperialistům, kteří po léta a bez oddechu strašným způsobem vyvražďují lid bratrského Vietnamu.

Nezůstáváme jen ve vysoké společnosti. Jsou mnozí poctiví dělničtí ředitelé, ale jsou i takoví, kteří zneužili důvěry a kteří se způsobem svého života neliší v nejmenším od bývalých majitelů fabrik. Sám znám pár takových a chtěl bych se k tomuto tématu ještě vrátit. Od bývalých kapitalistů se neliší snad ničím, jen jim chybějí schopnosti, které musel kapitalista mít, aby si sám dost nahrabal a ještě mohl zaplatit lidem. A vím také, jak tito lidé dnes také varovně zvedají své prstíky. V zájmu svém, nebo v zájmu dělnické třídy?

Věřte mi, nemám nic proti dělnické třídě a nerad bych se zítra dočetl v dopisech a slyšel dnes v telefonátech, že pomlouvám poctivé dělnické funkcionáře. Těch si vážím a ctím [je]. Největší lidé tohoto národa - spisovatelé, státníci, umělci, největší hrdinové tohoto národa vzešli z dělnické třídy a z pracujícího rolnictva - ze tříd, které jsou doslova solí naší vlasti.

Je to však důvod, aby dělnická třída byla vždy znovu a znovu zneužívána pro cizí cíle, pro cizí prospěch?

Já vím, milí soudruzi a soudružky z Tesly a z loděnic, vy nejezdíte do práce v šestsettrojkách, vy se cpete - promiňte - jako zvířata každé ráno v pražských tramvajích, tak jako se tam cpu o nějakou tu půlhodinu později já. Také vy jste hlasovali jistě pro vyloučení spisovatelů ze strany. A nezamýšleli jste se nad tím, kdo více škodí naší straně a naší společnosti. Byli to ti, kdo nepořádek v našem hospodářství kritizovali? A nebylo by bývalo lepší, kdybychom dnešní ovzduší kritiky měli už před pěti léty, kdybychom se tehdejšího primátora a tehdejšího městského výboru strany zeptali, proč se tak nevšímavě chovají k životním zájmům prostých lidí a především dělníků, proč je více zajímá nějaký nikomu neškodící abstraktní obraz než konkrétní životní podmínky milionů pražských občanů, jejich každodenní cesta do práce, kalvárie pracujících žen, stojících ve frontách, rodiny žijící po několika v jednom bytě?

Samozřejmě názory mohou být různé a nikdo by neměl mít právo je potlačovat. Když jsem včera hovořil - také na vnitropolitické téma -, volali mi mnozí posluchači. Většinou souhlasně. Chtěl bych vám přehrát záznam rozhovoru trochu jiného typu.

- Weiner.

- Jo, já se chtěl zeptat, pane Weiner, jestli bylo v této republice za posledních 20 let něco dobrého taky?

- Jistě že ano.

- Já se jmenuji Josef Záruba, adresu mám, mám i telefon, já vám to můžu říct.

- Ne, já vám věřím, proč?

- Protože tak, jak jste teďka vystoupil, tak jste jako agent imperialismu.
- Jako agent imperialismu, jo?
- No jistě.
- No to je zajímavý, já si zas myslím, že tedy...
- No to je právě rozdíl názorů, vy vedete republiku doprava a já ji tlačím doleva.
- Dobře, dobře.
- To je ten celý problém.
- No tak přijďte k nám do rozhlasu a řekněte svůj názor.
- No jistě, že řeknu, dejte mi tu možnost, abych řekl, zatím...
- To víte že jo, přijďte.
- ... samí darebáci, který na republiku plijete a plijete na stranu, na všechno, já bych chtěl vědět, odkdy vy jste člen strany.
- Já jsem člen od roku 42, já jsem vstoupil do strany v koncentračním táboře.
- Já jsem člen od roku 39, aby bylo jasné...
- No vidíte, takže nejsem žádný agent imperialismu a nevstoupil jsem do strany po 48. roce.
- V této straně, kde vy jste, pravděpodobně nebudu moct bejt. Pravděpodobně budou muset vzniknout dvě strany, které teda si to rozdaj, jestli to tak...
- Já jsem pro to, to by bylo dokonce zajímavé.
- No to by bylo moc zajímavé, jak byste dopadli, protože nikomu nedáváte hlas, já jsem se hlásil u Pelikána, abych mohl mluvit do televize, tak tady taky...
- Ne, přijďte do rozhlasu a my vám dáme hlas, my vám dáme hlas, soudruhu Zárubo.
- No tak prosím.
- Přijďte v pondělí za mnou a natočíme s vámi rozhovor.
- Ne, žádný natočení, já chci rovnou do rozhlasu.
- Rovnou do rozhlasu, no tak rovnou do rozhlasu, do živýho vysílání, prosím.
- Do živýho vysílání. Žádný takový darebáctví, který vy tady provádíte.
- To můžeme udělat, samozřejmě.
- No tak, kde vás najdu?
- No v rozhlase samozřejmě. V pondělí.
- Kde tam sedíte, abych tam nehledal?
- Ve druhém poschodí, to oni vám řeknou ve vrátnici.
- Tak děkuji pěkně.
- Na shledanou.

Vidíte, pane Zárubo, že jsme vám dali slovo. Ne, já se na vás nezlobím - ani za to, že se mnou nechcete být v jedné straně, ani za to, že jste mě nazval imperialistickým agentem. Totéž jste říkali velkému českému a světovému komunistickému novináři, než jste jej odvedli na popravu.⁷ A to je pro mne společnost více než čestná - i když nechci skončit na šibenici a nepřeji to ani nikomu jinému v této zemi, ať má na svědomí cokoli. Ale nechci a nemohu také zapomenout, že cesta ke vztyčeným šibenícím začínala vztyčenými prsty. Snad dramatizují. Ale člověk nemá ve svém životě jiné zkušenosti, než takové, jaké sám prožil. A k mým zkušenostem patří, že to, co skončilo nejtemnější dobou socialistického Československa, začínalo potlačováním svobody slova a svobody kritiky.

Jsem pro to, abychom na toto téma diskutovali, a rozhlas je k této diskusi připraven. A proto je můj příspěvek do této diskuse - můj - a také já jsem za něj ochoten nést všechnu odpovědnost komunistického novináře.

Práce, 11. března 1968, s. 1 a 3.